

УДК 378.4(811)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-1-48>

Яна БУТ,

orcid.org/0000-0001-9066-9549

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету оборони України

(Київ, Україна) yanabut@ukr.net

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті виявлено основні етапи та причини створення онлайн навчання, розглянуто актуальність проблеми викладання іноземних мов та формування мовленнєвої компетенції у студентів під час дистанційного навчання. Проаналізовано використання основних принципів організації навчання під час проведення дистанційного заняття, виділено позитивні та негативні аспекти організації онлайн уроку. Ситуація з пандемією Covid-19, а згодом і загострення війни на території України мали великий вплив на умови навчання у закладах вищої освіти. У багатьох країнах освіта зазнала серйозної кризи, навчання в школах було призупинено, конференції та семінари скасовано. Особливо питання дистанційного навчання набуло актуальності на території України з початку повномасштабної війни. Важливим аспектом дослідження цього питання є визначення перспектив розвитку освітніх ресурсів для використання під час дистанційного навчання. Реалізація можливостей онлайн-навчання дає можливість використовувати різноманітні інструменти, які широко використовуються як у вивченні іноземних мов, так і для підвищення професійної кваліфікації викладачів. Засоби навчання є важливою складовою навчального процесу. У статті виділено форми та методи проведення онлайн-занять, охарактеризовано найефективніші засоби інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти. З'ясовано основні переваги та недоліки вивчення іноземної мови під час дистанційного навчання. У статті охарактеризовано різні види дистанційних технологій під час проведення онлайн заняття. У статті охарактеризовано різні види дистанційних технологій, які використовуються під час онлайн-занять, найбільш поширеними є: синхронні чат-заняття, веб-заняття, серед яких потрібно виділити лекції, конференції та семінари, а також телеконференції.

Сьогодні для закладів вищої освіти важливою та актуальною проблемою є створення інноваційних технологій, які повинні адаптуватися до вимог сучасного суспільства, у тому числі до умов навчання сучасного студента, задовольняти всі потреби під час дистанційного навчання.

Ключові слова: *дистанційне навчання, заклади вищої освіти, викладання, навчання, види навчання, іноземна мова.*

Yana BUT,

orcid.org/0000-0001-9066-9549

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

National Defense University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) yanabut@ukr.net

FORMS AND METHODS OF ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION DURING LEARNING FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article reveals the main stages and reasons for creating online education, considers the relevance of the problem of teaching foreign languages and the formation of communicative foreign competence in students during distance learning. The use of the main principles of the organization of learning during distance studying is analyzed, the positive and negative aspects of the organization of online lesson are highlighted. Changing the way of communication with new media has increased the interest of scientists in distance education. The situation with the Covid-19 pandemic, and later the war on the territory of Ukraine, also affected the conditions of study in institutions of higher education. Because of this, the whole world had to establish a new order. In many countries, education went into a serious crisis schools were suspended, conferences and seminars were canceled. Consequently, it is particularly important that the issue of distance learning has gained relevance on the territory of Ukraine since the beginning of the full-scale war. An important aspect of the study of this issue is the determination of prospects for the development of educational resources for use during distance learning. Realizing the possibilities of online learning makes it possible to use various tools that are widely used both in foreign language learning and for teachers to improve their professional qualifications. Teaching

aids are an important components of the educational process. The forms and methods of conducting online classes are highlighted, the most effective means of information and communication technologies in higher education institutions are characterized. The main advantages and disadvantages of distance learning are highlighted. The article describes different types of technologies which are used during online classes, the most common are: chat classes, web classes and teleconferences. Today, for institutions of higher education an important and urgent problem is the creation innovative technologies which must adapt to the requirements of modern society, including the conditions of study of a modern student, meet all needs during distance learning.

Key words: distance learning, institutions of higher education, teaching, learning, types of learning, foreign language.

Постановка проблеми. Сучасні світові освітні стандарти націлені на підготовку висококваліфікованої, творчо розвиненої особистості, здатної швидко адаптуватися у світі. Зважаючи на зростання потреби вивчення іноземних мов, останнім часом, як в методиці навчання, так і викладання відбулися певні зміни. Ситуація з пандемією Covid-19, а згодом війна на території України, вплинула також і на умови навчання в закладах вищої освіти. Стало зрозуміло, що для того щоб мати змогу здобувати освіту на різних рівнях (школа, університет, аспірантура...) потрібно, перш за все, мати доступ до онлайн навчання. Особливо важливим є питання дистанційного вивчення саме іноземної мови, адже потреба в молодих фахівцях, які володіють іноземною, а особливо англійською мовою, наразі є надзвичайно актуальним на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень. Новітні ідеї, що стосуються дистанційного навчання були досліджені як у зарубіжних, так і у вітчизняних вчених: В. Баженова, К. Колос, В. Ващенко, Д. Аветисян, А. Мелюхін, J. Adams, G. Норре та інші. Багатовекторність підходів у галузі дистанційного навчання здійснювали Б. І. Шуневич, В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, М. В. Коваль та інші. Проте, незважаючи на велику кількість праць з даної теми, методика викладання іноземних мов у дистанційному форматі ще не достатньо висвітлена і вимагає детального вивчення.

Метою статті являється виявлення основних етапів та причин створення онлайн навчання, характеристика методів викладання під час проведення дистанційного заняття з іноземної мови, а також виявлення позитивних та негативних аспектів у процесі онлайн навчання.

Для вирішення поставлених завдань застосовувались такі методи дослідження:

- теоретичні (аналіз, вивчення та узагальнення науково-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури з проблеми наукового пошуку; вивчення нормативних освітніх документів; аналіз чинних програм і навчально-методичних джерел);

- порівняльно-аналітичний (порівняння та зіставлення тенденцій викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Європи та України).

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення можливостей онлайн-навчання дає можливість використання різних засобів, які широко використовуються як у вивченні іноземної мови, так і викладачами для підвищення професійної кваліфікації.

Засоби навчання – важливий компонент навчального процесу. Традиційно засоби навчання поділяються на:

- основні (підручник, аудіопосібник) і допоміжні (книжка для читання, довідник, словник);
- технічні (фонограми, комп'ютерні програми та платформи) і нетехнічні (посібники, таблиці) (Бігич, 2013).

Інформаційні та комунікаційні технології дають змогу освоювати матеріал в середньому на 50% швидше та ефективніше. На сьогоднішній день практично всі заклади вищої освіти мають у своєму розпорядженні навчально-методичну базу та інформаційні технології, що дозволяють проводити навчання в різних формах – денній, вечірній, заочній та дистанційній.

Більшість педагогів вважають, що двостороння комунікація між викладачем та студентом (слухачем) є імперативною, тобто вона являється ключовим фактором у зміцненні зв'язків між викладанням та навчанням. Очне навчання дає змогу оперативно реагувати та корегувати процес заняття, робити уточнення, звертати увагу на повторення вивченого матеріалу, особливо що стосується практики іноземної мови. Та що робити у випадках, коли немає фізичної змоги провести лекцію, семінар, практичне заняття чи інший вид навчання?.. Комунікативні процеси, засновані головним чином на нових інформаційно-комунікаційних технологіях, відіграють важливу роль у цьому випадку.

Щодо сучасного розуміння дистанційної освіти, цей термін можна охарактеризувати як «дистанційне навчання – це взаємодія на відстані викладача та слухача, яка має всі компоненти властиві навчальному процесу (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання). Дистанційне навчання реалізовується за допомогою специфічних засобів інтернет-технологій, що передбачають інтерактивність» (Андрєєв, 2013).

Сучасні педагоги пропонують застосування основних принципів організації навчання під час проведення дистанційного заняття (Биков, 2008: 119):

- гнучкість та адаптивність навчального матеріалу до потреб та рівня знань студентів (слухачів);
- вибір зручного часу як для студентів, так і для викладача;
- використання різних методів викладання під час побудови навчального процесу;
- контроль засвоєння навчального матеріалу студентами;
- використання різних мультимедійних технологій у процесі онлайн навчання;
- вільний доступ до довідкової літератури;
- уміння працювати самостійно, крім того, є можливість будь-якої миті отримати консультацію викладача;
- використання спеціалізованих програм для забезпечення дистанційної освіти.

Щодо сучасного розуміння дистанційної освіти, цей термін можна охарактеризувати як «дистанційне навчання – це взаємодія на відстані викладача та слухача, яка має всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) й реалізовує специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність» (Андрєєв, 2013).

Сучасні педагоги пропонують застосування таких принципів під час проведення дистанційного заняття (Биков, 2008: 94):

- гнучкість та адаптивність навчального матеріалу до потреб та рівня знань студентів (слухачів);
- вибір зручного часу як для студентів, так і для викладача;
- використання різних методів викладання під час побудови навчального процесу;
- контроль засвоєння навчального матеріалу студентами;
- використання різних мультимедійних технологій у процесі онлайн навчання;
- вільний доступ до довідкової літератури;
- уміння працювати самостійно, крім того, є можливість будь-якої миті отримати консультацію викладача;
- використання спеціалізованих програм для забезпечення дистанційної освіти.

Беручи до уваги те, що в нашій країні відсутній попередній досвід масштабного переходу на дистанційне навчання, викладачам знадобився певний час для підготовки матеріалів, освоєння певних видів технологій, підбір методів і засобів дистанційної освіти, а також налагодження комунікацій з

групами студентів (слухачів). На сьогодні перебувають в стадії розвитку та постійного вдосконалення питання, які стосуються змісту, методів, організації проведення дистанційного навчання; також потребують подальшого вдосконалення курси іноземної мови, що проходять онлайн. Удосконалення потребує різноманітність інформаційно-змістового наповнення, використання лінгвістичних засобів тощо (Гарнісон, 2000).

Сьогодні для закладів вищої освіти важливою і актуальною проблемою є створення високотехнологічного інформаційно-комунікаційного освітньо-наукового середовища, до якого студент зможе мати доступ щодня в процесі всього періоду навчання. Інноваційні технології повинні адаптуватися до вимог сучасного суспільства, в тому числі і до умов навчання сучасного студента, відповідати всім потребам під час дистанційного навчання. Для цього у ЗВО необхідно створити нове навчальне середовище, де студенти можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці, а викладачі в свою чергу – вчасно доповнювати чи оновлювати матеріал, здійснювати перевірку засвоєного матеріалу та корегувати навчальний процес. Використання новітніх мобільних технологій, таких як телефон, ноутбук, планшет робить навчальний процес більш привабливим, простим, демократичним, комфортним і стимулює студентів до самоосвіти та навчання протягом усього життя. Сторінки блогерів-філологів у соцмережах та відеоролики на Youtube каналі дають змогу дізнатися багато нової інформації, збагатити лексичний запас, закріпити знання.

Під час масового проведення студентів та учнів шкіл на дистанційне навчання головною метою було створення системи, в якій враховувалися б всі педагогічні аспекти, включаючи підготовку завдань для самостійного опрацювання, оцінювання результатів їх виконання, коригування знань студентів (слухачів).

Застосовуючи дистанційну форму навчання потрібно наповнювати її різними видами проведення заняття. Найбільш поширеними є наступні види дистанційних технологій:

- чат-заняття, які проводяться синхронно, коли всі учасники мають одночасний доступ до чату;
- веб-заняття, або дистанційні лекції, конференції, семінари, лабораторні та практичні роботи, що проводяться за допомогою засобів телекомунікацій та інших можливостей інтернету;
- телеконференції, що проводяться, на основі списків розсилки з використанням електронної пошти.

Такі види занять чудово підходять для практики говоріння, де можна обговорити нову тему іноземною мовою, будувати діалоги і т.п.

Одним із найефективніших засобів інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти, що відповідає зазначеним умовам, є «навчальні платформи» на особистих сайтах університетів чи інших ЗВО. Є заклади (переважно з розгалуженою мережею філій), у яких система дистанційної освіти працює не перший рік. Значна частина університетів мають власну платформу для дистанційного навчання, де відбуваються не лише онлайн заняття із студентами, але і засідання кафедр, адміністрація ж моніторить і координує роботу підрозділів. Такі платформи орієнтовані, насамперед, на організацію взаємодії між викладачем і студентами в процесі навчання, включаючи такі форми зв'язку як відеозв'язок, надсилання відео та аудіо матеріалів, а також надсилання самого плану заняття з основною та додатковою літературою. Робота таких навчальних платформ організована частіше за все на основі використання системи MOODLE (Modular Object Oriented Distance Learning Environment). За допомогою даної системи можна створювати електронні навчальні курси і проводити як аудиторне (очне) навчання, так і навчання на відстані (заочне/дистанційне) (Смирнова-Трибульська, 2007: 39).

Завдяки концепції відкритого програмного забезпечення, навчальні платформи набувають все більшого поширення: вони використовуються не лише в університетах, а й у загальноосвітніх школах, курсах вивчення іноземної мови, приватних компаніях. Це дає можливість організувати повноцінний навчальний процес, включаючи засоби навчання, систему контролю й оцінювання навчальної діяльності студентів, а також інші необхідні складові системи електронного навчання (Тимченко, 2010).

Для найефективнішого отримання знань під час дистанційного навчання навчальні платформи повинні відповідати всім основним критеріям, а саме: високий рівень стійкості роботи системи під час різних режимів роботи та активності користувачів; наявність системи перевірки та оцінювання знань студентів у режимі онлайн (тести, завдання, контроль активності на форумах); зручність і простота використання даної платформи як для викладачам, так і для студента.

Отже, розглянемо переваги та недоліки (якщо такі є) викладання іноземної мови під час дистанційного навчання на університетських навчальних платформах. Однією з переваг є наявність у

структурованій формі навчально-методичного забезпечення дисципліни кожного викладача, що дає можливість здійснювати облік та контроль навчальної діяльності студентів, корегувати терміни виконання завдань, а також організовувати комп'ютерне тестування для контролю знань студентів, застосовуючи різні за типом запитання. Такий спосіб перевірки знань спрощує роботу викладача, заощаджує час та підходить більше для перевірки граматичних тем. На університетській платформі є можливість використовувати не лише текстові, графічні, але і аудіо- та відеоматеріали при організації навчального процесу, швидко змінювати, розширювати, доповнювати та корегувати матеріал. Адаптуючи навчальний процес під дистанційне навчання, викладач для зручності може включити певні модулі, використання яких надає можливість співпрацювати на рівнях «студент-студент» і «студент-викладач»: анкета, опитування, глосарій, урок, семінар, робочий зошит, чат, тест, завдання, т.п.

Щодо переваг дистанційного навчання на університетській навчальній платформі для студента, варто зазначити наступне:

- кожен слухач має доступ до логічно структурованого та укомплектованого навчально-методичного матеріалу, який супроводжується основною та додатковою літературою, цікавими відеороликами, що полегшує самостійне опанування змістом дисципліни;

- наявність засобів для самотестування і виконання завдань та їх оцінювання незалежно від людського фактору (викладача);

- розширений доступ до Internet-ресурсів, що збагачує не лише лексичний запас, але і дає змогу дізнатися багато інформації з граматики та вдосконалити вимову на прикладі носія мови.

Отже, навчальна платформа дає можливість викладачу подати навчально-методичний матеріал курсу, провести теоретичні і практичні заняття, організувати як індивідуальну, так і групову навчальну діяльність студентів. Враховуючи все вище сказане, можна стверджувати, що навчальна платформа є однією з найпопулярніших та найрезультативніших видів організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти.

З активізацією дистанційного навчання, одним з найбільш поширених та зручних сервісів є також програма Zoom. Даний вид онлайн комунікації є дуже популярний передусім на онлайн-конференціях, для проведення уроків у школі, коледжі тощо, а також для студентів, у навчальному закладі яких немає навчальної платформи або ж як додаткова можливість для проведення онлайн-

заняття. Zoom – інструмент для відеоконференцій, який надає викладачам та студентам спосіб синхронної зустрічі в Інтернеті через персональний комп'ютер, ноутбук чи мобільний телефон із використанням відео та без нього.

Завдяки Zoom викладачі мають можливість проводити онлайн-заняття з відео високої якості та можливістю участі більше 15 користувачів. Важливим недоліком використання цього сервісу є коротка безкоштовна версія – не довше 40 хвилин (Смирнова-Трибульська, 2007: 41).

Проте, не зважаючи на цей недолік, даний сервіс має багато переваг. По-перше, можливість не тільки демонструвати матеріал на робочому столі, а й використання звуку комп'ютера та інтерактивної дошки (whiteboard) під час занять. На «робочому столі» викладач може демонструвати студентам матеріали зі свого комп'ютера: показувати таблиці, малюнки, схеми, аудіо та відеозаписи, писати текст з теми заняття. По-друге, програма Zoom дає можливість планувати заняття і запрошувати учасників поштою (e-mail) та повідомленням. По-третє, викладачі можуть записувати заняття за участі студентів. Функція запису дає змогу записати онлайн-заняття, щоб учасники могли, за потреби, переглянути після завершення. По-четверте, під час онлайн уроку є можливість листуватися з усіма учасниками групи чи приватно.

Ще одним відомим середовищем для проведення онлайн-навчання є Google Classroom, що дозволяє організувати онлайн навчання, вико-

ристовуючи відео, текстову та графічну інформацію, різні додатки Google. Викладач може контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, застосовувати різні форми оцінювання.

Допоміжними джерелами під час дистанційного навчання також можуть бути: соціальні мережі, такі як Facebook, youtube-канали викладачів-філологів (відео-роліки з додатковою лексики чи пояснення граматичних тем), Telegram та Viber дозволяють створювати закриті групи, чати, обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Висновки. Дане дослідження показує, що існує багато перспективних напрямків подальших наукових досліджень розвитку дистанційного навчання під час вивчення іноземної мови. Онлайн навчання дає змогу отримати більше інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, заощаджує час, дає більше можливостей для самовираження, а викладачам в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання. Елементи дистанційного навчання все більше застосовуються в навчальних курсах дисциплін, що дає змогу збільшувати об'єм навчальних дій за рахунок використання нових автоматизованих систем для роботи з текстом. Подальші дослідження принципів дистанційного навчання на території України можуть бути спрямовані на розв'язання проблеми створення належних умов для продовження наукової та інноваційної діяльності науковців у режимі онлайн; відновлення та модернізація мережі наукової та інноваційної інфраструктури в електронному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарнісон Р. Теоретичні проблеми дистанційної освіти у ХХІ столітті: перехід від структурних до транзакційних питань. – Міжнародний огляд досліджень у відкритому та дистанційному навчанні, 1(1). 2000.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти [монографія] / В. Ю. Биков. К.: Атіка, 2008. 684 с.
3. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання / [О. О. Андрєєв, К. Л. Бугайчук, Н. О. Каліненко, О. Г. Колгатін, В. М. Кухаренко, Н. А. Люлькун, Л. Л. Ляхоцька, Н. Г. Сиротенко, Н. Є. Твердохлебова]; за ред. О. О. Андрєєва, В. М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук». 2013. 212 с.
4. Биков В. Ю. Технологія створення дистанційного курсу / В. Ю. Биков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко та ін. К., 2008. 324 с.
5. Інформаційно-аналітична система контролю та оцінювання навчальної діяльності студентів ВНЗ: Монографія / А.А. Тимченко, Ю.В. Триус, І.В. Стеценко, Л.П. Оксамитна, В.М. Франчук, Г.О. Заспа, Д.П. Тупицький, О.В. Тюрло, І.В. Герасименко. Черкаси: МакЛаут, 2010. 300 с.
6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./за загальн.ред С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 138–149 с.
7. Смирнова-Трибульська Є.М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE: Навчально-методичний посібник. Херсон: Айлант, 2007. 492 с.

REFERENCES

1. Harnison R. (2000) Teoretychni problemy dystantsiinoi osvity u 21 stolitti: perekhid vid strukturnykh do tranzaktsiinykh pytan [Theoretical problems of distance education in the 21st century: transition from structural to transactional issues]. Mizhnarodnyi ohliad doslidzhen u vidkrytomu ta dystantsiinomu navchanni, 1(1). – International review of research in open and distance learning. [in Ukrainian].

-
2. Bykov V. Yu. (2008) Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity [Models of organizational systems of open education] [monohrafiia] / V. Yu. Bykov. K.: Atika. 684 s. [in Ukrainian].
 3. Andrieiev O.O. (2013) Pedahohichni aspekty vidkrytoho dystantsiinoho navchannia [Pedagogical aspects of open distance learning], K.L. Buhaichuk, N.O. Kalinenko, O.H. Kolhatin, V.M. Kukharenko, N.A. Liulkun, L.L. Liakhotska, N.H. Syrotenko, N.Ye. Tverdokhliebova]; za red. O.O. Andrieieva, V.M. Kukharenka. Kharkiv: "Miskdruk". 212 s. [in Ukrainian].
 4. Bykov, V. Yu., Kukharenko, V. M., Syrotenko, N. H., Rybalko, O. V., Bohachkov, Yu. M. (2008). Tekhnolohii rozrobky dystantsiinoho kursu [The technologies of designing the distance course]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
 5. Tymchenko A.A., Yu. V. Tryus, I.V.Stetsenko, L.P. Oksamytna, V.M. Franchuk, H.O. Zaspа, D.P. Tupytskyi, O.V. Torlo, I.V. Herasymenko. (2010) Informatsiino-analitychna systema kontroliu ta otsiniuvannia navchalnoi diialnosti studentiv VNZ. [Informational and analytical system of monitoring and evaluating educational activities of university students]. Monohrafiia / Cherkasy: MakLaut, 300 s. [in Ukrainian].
 6. Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh univrsytetiv / Bihych O.B., Borysko N.F., Boretska H.E. ta in./za zahaln.red S.Yu. Nikolaievoi. K.: Lenvit, 2013. 138-149 s. [in Ukrainian].
 7. Smyrnova-Trybulska Ye.M. (2007) Dystantsiine navchannia z vykorystanniam systemy MOODLE. [Distance learning using the MOODLE system]. Navchalno-metodychnyi posibnyk. – Educational and methodological guide Kherson: Ailant. 492 s. [in Ukrainian].